

ВИРАЖЕННЯ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ ЧЕРЕЗ ДИХОТОМІЮ «СВІЙ» – «ЧУЖИЙ»

Дихотомія «свій»-«чужий» – це протиставлення, що пронизує всю культуру і є одним з головних концептів всякого колективного, масового, народного, національного світосприйняття. Концепти «свій» і «чужий» у давній Русі мали різні значення. Давньоруське слово «чужий» могло означати: 1) масу, зборище; 2) нелюдів; 3) якесь чудовисько; 4) чудо, «за яким сонця не видно» 1, с. 65]. Концепт «свій» означає усвідомлення кровної спорідненості деякої групи людей (роду, клану), у межах якої людина одночасно асоціює себе з вільною від народження і протиставляє себе «іншим», «чужим, ворогам, рабам» [2, 482]. Відносини «свої – чужі» властиві і культурі східнослов'янських народів.

Етнографія вивчає різні групи людей, не схожих один на одного. Головними ознаками належності до того чи іншого етносу є спільність мови, території, економічного життя, психічного складу, культури, що ставить у центр ідеальне – самосвідомість, усвідомлення якоюсь групою людей себе як «своїх» на противагу «чужим». Говорячи про етнічну культуру східних слов'ян, слід здійснити екскурс у історію, оскільки сприйняття їхньої етнокультурної індивідуальності лежить у давній державі – Київській Русі. Народні пісні, легенди, міфи, ранні літературні пам'ятки дають повну уяву про відносини східних слов'ян, із яких сформувалися три сучасні нації – росіяни, українці і білоруси. Отже, Київська Русь як «колиска» цих народів пояснює близькість їхніх мов, культур, ментальностей, що спонукає їх до тісних взаємин, особливо культурних, тому їхні представники мають бажання перебувати у лоні сусідньої культури як «свої», бути визнаними нею, підвищити свій статус. Адже нікому не спаде на думку порівнювати себе з «чужими». Дух суперництва змушує постійно порівнювати свої успіхи й прорахунки. Такою є логіка відносин народів-сусідів, між якими немає відчутного мовного й культурного бар'єру. Як наслідок цього російська культура має Прокоповича, Гоголя, Сомова, Короленка, Юркевича, Рєпіна, «одеську школу» та ін. В українській літературі ми маємо В. Антоновича, З. Доленгу-Ходаковського, що відмовилися від свого

польського походження й працювали на благо нашої культури. А білорус Симеон Полоцький, випускник Києво-Могилянської академії, першим приніс київську ученість до Москви.

Мандрівники Маврикій Стратег, Адам Бременський, Ібн Русте, Ібн Фадлан, відвідавши землі східних слов'ян, писали, що вони щирі, милосердні, справедливі і дуже гостинні. Очевидно, це пов'язане з тим, що форми допомоги в слов'янських общинах склалися під впливом язичницької свідомості давніх слов'ян, спільного землеволодіння, особливостей сімейно-побутової сфери тощо. На формування слов'янського менталітету значною мірою впливала природа. М. Сумцов, А. Павловський вважають, що поєднання в українцях наївності та тонкого розуму, м'якості вдачі в родинному житті, краса, мрійливість, пісенність здатні чарувати інших. Російському характерові властиве відчуття трагізму, безвихіддя, яке пов'язане з суворими кліматичними умовами, на що звертали увагу російські філософи (М. Бердяєв). На формування менталітету росіян впливали величезні простори, слабкі зв'язки між територіальними спільнотами, боротьба за виживання в умовах суворого клімату, що постійно потребувало великого напруження сил. Українці за характером – більш веселий, життєрадісний народ, мова якого м'яка, музична, «материнська» (О. Забужко), особливо це стосується жартівливих виразів, пісень, приспівів тощо. Ця веселість, співучість, вміння легко сприймати труднощі привертає росіян в українській ментальності і в наш час. І український фольклор використовується росіянами в якості повсякденно-побутових свят, пісень, танців як «свій», тому часто за їхнім святковим столом лунають пісні «Ти ж мене підманула», «Ой, дівчино, шумить гай» та ін. Отже, ментальність може проявлятися на рівні комплексних відчуттів: особливостей сприйняття картини світу, на повсякденно-побутовому рівні, у типізації поведінки, етикеті міжособистісного спілкування.

Література:

1. Колесов В.В. Древняя Русь : наследие в слове. – СПб.: СПбГУ, 2000.
2. Степанов Ю.С. Константы: словарь русской культуры. М.: Языки русской культуры, 1997.

Северин Н.В. Вираження східнослов'янського менталітету через дихотомію «свій»–«чужий» // Матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (9-11 вересня 2010). – Х: НАУ ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», 2010. – С. 79-80.